

Posthüman Yazında Müzik İmgesi: Maurice G. Dantec Örneği*

ARŞ. GÖR. SİMAY TURAN**

Öz

İmgelemin Antropolojik Yapıları adlı yapıtında imgeleri toplumsal işlevlerine göre sınıflandıran Gilbert Durand'a göre insan, zamanın akışından ve buna bağlı olarak gelişen ölüm düşüncesinden korkar; bu korkusunu ise yarattığı imgeler yoluyla ifade etmeye çalışır. İmgelerin kimileri müzikle ilintilidir. Durand'a göre müzik bir imge olarak ele alındığında ritmik olması, tekrarlı kalıplar üzerinden ilerlemesi ve farklı sesleri zaman düzleminde bir araya getirmesi açısından "zamanı kontrol altına alma" yöntemi olarak görülebilir. Bu açıdan bakıldığında müzik imgesinin gelecek öngörülerini, fütürist evrenleri, ya da gelişmiş ve değişmiş varlıkları ele alan yazınsal kurgu türlerinde kendine geniş yer bulması oldukça anlamlıdır. Özellikle günümüzde hızlanan teknolojik gelişmelerle insan algısı ve tanımı değişmiştir; kırılğan koşuluyla çözüm bulmaya çalışan insan, teknolojiyi kendine yoldaş alarak bu koşulunu aşmaya ve "ölümsüz" olmaya kendini adanmış, bu refleksi ise kurguda geniş yer bulmuştur. "Posthüman" kavramı insanın bu yeni koşulunu, "posthüman yazın" kavramı ise bu yeni insanın yazınsal düzlemde izleksel ve biçimsel olarak bulduğu karşılıkları ifade eder. Posthüman kavramı ile yaygın olarak bilimkurgu ve spekülative kurgu türlerinde karşılaşılır. Bu çerçevede bu çalışmada Fransız bilimkurgu yazarı Maurice G. Dantec'in *Les racines du mal* (tr. *Kötülüğün Kökleri*), *Babylon Babies* (tr. *Babil Bebekleri*) ve *Grande Jonction* (tr. *Büyük Buluşma*) başlıklı romanlarında müzik imgesine değinilecek, müziğin bilimkurgu düzleminde ve posthüman roman söyleminde kullanım biçimleri sınıflandırılarak bu kullanımların anlamları üzerinde durulacaktır. Böyle bir çalışma Gilbert Durand'ın *İmgelemin Antropolojik Yapıları* adlı kitabındaki imge kategorilerinin, sınırlı da olsa, uygulamada karşılıklarına belli bir somutluk kazandırma çabasıdır.

Anahtar sözcükler: posthüman, imgelem, *İmgelemin Antropolojik Yapıları*, Maurice G. Dantec, Gilbert Durand

THE IMAGE OF MUSIC IN POSTHUMAN LITERATURE THE CASE OF MAURICE G. DANTEC

Abstract

According to Gilbert Durand, who classifies images according to their social functions in his work entitled *The Anthropological Structures of the Imaginary*, man fears the flow of time and the thought of death that develops accordingly; he tries to cover this fear through the images he creates.

* Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fransız Dili ve Edebiyatı Doktora Programı bünyesinde Prof. Dr. Kubilay Aktulum danışmanlığında yazılmakta olan "L'Imaginaire Posthumain dans les romans de Maurice G. Dantec" başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden yola çıkılarak yazılmıştır.

** Hacettepe Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, simayturan@hacettepe.edu.tr, orcid: 0000-0003-0985-0143.

Music, as an image, can be considered as a method of "controlling time" in terms of being rhythmic, progressing through repetitive patterns and bringing different sounds together on the time axis. It is quite meaningful that the image of music finds a wide place in literary fiction genres dealing with future predictions. Especially today, the definition of the human being concept has changed with the accelerating technological developments; the human being, trying to find a solution to his fragile condition, has devoted himself to overcoming this condition and becoming "immortal" by taking technology as a companion, and this reflex has found a wide place in fiction. The concept of "posthuman" refers to this new condition of the human, and the concept of "posthuman literature" refers to the reflections of this new human being. The concept of posthuman is commonly encountered in science fiction and speculative fiction genres. This study will focus on the image of music in Maurice G. Dantec's novels *Les racines du mal* (eng. *The Roots of Evil*), *Babylon Babies* (eng. *Babylon Babies*) and *Grande Jonction* (eng. *Grand Junction*), classify the ways in which music is used in the discourse of posthuman fiction, and emphasize the meanings of these uses.

Keywords: posthuman, imaginary, The Anthropological Structures of the Imaginary, Maurice G. Dantec, Gilbert Durand

GİRİŞ

Birçok kuramcıya ve bilim insanına göre teknolojinin hızla ilerlemesine bağlı olarak, insan konusundaki yerleşik tanımın artık yetersiz kaldığı, geleneksel tanımların ötesine geçtiği bir döneme girilmiştir. Bilindiği gibi Francis Fukuyama (2002) bu olguyu "tarihin sonu" olarak niteler. Ona göre insanı tanımlamak, anlamlandırmak ve ilerleyiş açısından konumlandırmak için artık eski bilgi ve kavramlarımız yeterli değildir. Katherine Hayles'in (2012) gözünde insan, aslında tarihin başlangıcından beri alışlagelindiği gibi canlılar ve cansızlar aşamalanmasında en üste konumlanan varlık sayılmaz. İnsan, en ilkel çağlardan beri var olan ateş, bir teknolojik alet olarak tekerlek ve geçimini sağladığı bir uğraş alanı olarak tarımı arkasına almış, onlar sayesinde yaşamını sürdürmüş, çevresini egemenliği altına almaya yönelik adımlar atmıştır. Dolayısıyla insan, bu söz konusu aşamalarda hiçbir zaman en tepede yer almamış, günümüz koşullarında teknolojik bir tutumla yaşamını sürdüren bir posthüman olmuştur. Donna Haraway (2010) ise benzer bir tutumla insanın çevresindeki canlı ya da cansız, ancak birbirinin (var) oluşlarını destekleyen her varlığı "yoldaş türler" olarak nitelerken aslında bir başka açıdan insanın teknolojiyle olan ilişkisine dolaylı yoldan vurgu yapar. *Siborg Manifestosu* (2006) başlıklı yapıtında "teknolojik olan ve olmayan, organik olan ve olmayan şeylerin ortaklığına dikkat çek[er]". (Çelik, 2018, s. 32) Bruno Latour (1991), aktör-ağ kuramında eyleyen (fr. actant) olarak kavramsallaştırdığı canlı-cansız, organik-inorganik ya da insan-insan olmayan biçimde karşılıklı konumlandırılabilen tüm varlıkların eylemde bulunma yetilerinin eşit olduğunu savunur. İnsan ve insan olmayan, canlı ve canlı olmayan ikiliklerini içeren posthüman/posthümanizm kavramları böyle bir disiplinlerarası tartışmanın konusu olmuştur. Francesca Ferrando'ya göre "posthüman" kavramı değişik bağlamlarda değişik kavramları içeren bir "şemsiye" kavram (ing. umbrella term) (Ferrando 26) olarak karşımıza çıkar. Bu kavramlar birbirinden kopuk değildir; biri diğerinin üstünde değildir, buna karşın biri ötekini besler, her biri birbirinden hareketle biçimlenirler. Gilles Deleuze ve Félix Guattari'nin (1980) rizom/köksap kavramı (fr. rhizome) burada işlerlik kazanır; Ağın'a göre (2020, 42) "Deleuze ve Guattari, rizom yani köksap metaforunu, bilginin ağaçsı gelişimine karşı çıkmak ve

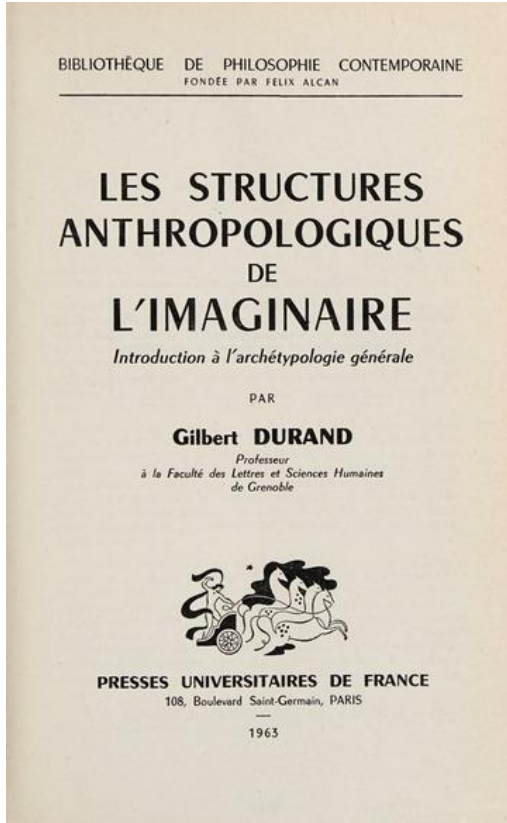
hiyerarşik bir düzen olmadığını ifade etmek için kullanmışlardır.” Gerçekten de söz konusu kavram posthüman düşünceye, ya da bir öğreti olarak posthümanizme ilişkin kavramların kavramlar arasında kurulan bağların anlaşılmasına olanak sağlar. Bir felsefi akıl yürütme biçimi olarak ele alındığında, Jacques Fontanille’in (2015) söylediği gibi tüm “yaşam biçimlerini” içeren, insanın kendini en üste koyduğu sözde hiyerarşik düzende “öteki”lerin varlığını anımsatan, hatta duyumsatan bir kavramdır. Bitkinin, hayvanın, organik maddelerin, teknolojik gerecin birlikte var oluşuna somutluk katar. Ekoeleştirden, antroposen çağı eleştirisinden, teknofobiden teknofiliye uzanan düşünce akımlarından, transhümanizm gibi spekülâtif neo-insan tanımlarından, yeni materyalizmlerden, ağ teorilerinden beslenir. Dolayısıyla posthümanizmin felsefi bağlamda etik ve insanın egemenlik kurma eğilimini sorgulayan bir konumda olduğundan söz etmek olasıdır. Posthüman düşünceyi yazınsal düzlemde en açık görebileceğimiz tür doğal olarak bilimkurgunun alanıdır.

1. POSTHÜMAN YAZINDA İMGELEM

Kanımızca posthüman düşüncenin tözü sanatın alanına aktarıldığında insanın koşulunu biçimlendiren bir dizi metafora dönüşür. İçinde bulunduğu “en üstte, en yüce konumda olmadığı, düşlediği kadar sağlam ve yenilmez olmadığı” düşüncesini aşmaya, bununla mücadele etmeye, hatta bununla uzlaşmaya, bir başka deyişle durumunu kabullenmeye çalışır, dolayısıyla bu türden korku ve kaygılarını bir dizi imge ve simge aracılığıyla dışlaştırır. Bilimkurgu, fantastik ya da fantezi olarak adlandırılan yazınsal türlerin oluşumunu güdüleyen, böyle bir yönelimdir. Fransız dilinde bu türden yapıtlar “imgelem yazını” (fr. littératures de l’imaginaire) başlığı altında sınıflandırılırlar. Anılan türlerde imgelemin süzgecinden geçen nesne, inanç, kaygı ya da çeşitli düşünceler, gerçek dünyanın farklı ya da alışılmışın dışında bir temsilini ortaya koyar. Dolayısıyla Jean Jacques Wunenburger (2003) “Gerçekliğin başka imgelerini yaratan bilim öncesi kavramlar, dini inançlar, siyasi mitolojiler, toplumsal basmakalıplar ve önyargular, sanatsal üretimler, bilim-kurgu imgelemin bir parçasıdır” (akt. Aktulum, 2021, s. 174) belirlemesini yapar. Bu tanımlama imgelem yazınının doğasını bir çırpıda özetlemektedir. Bilimkurgunun tanımına uygun olarak insan kendi yazınsal ya da sanatsal yaratılarında robotlar tarafından ele geçirildiğini, makinelerin kendisini yönettiğini, (yarı hayvan-yarı insan, yarı insan-yarı makine gibi) hibrit (karma) varlıkların çevresini sardığını, distopik dünyaları ütöpik kodlarla baştan yarattığını ya da bir insan-mesihin evrenin yok oluşuna karşı mücadele ettiğini düşler. İnsan kendi kırılğanlığını, yenilmez olmadığını gündeme getirdiğinde bu konudaki tepkisini zamanın akışı ve ölüm düşüncesi içeren bir dizi imge, simge ve metafor aracılığıyla belli eder. Öyleyse bilgikuramsal bakımdan bu noktada Gilbert Durand’ın *İmgelemin Antropolojik Yapıları* (1960) (fr. *Structures Anthropologiques de l’Imaginaire*) başlıklı yapıtında yer alan imge sınıflandırmalarının kimi bakımlardan işimize yarayacağını, varsayımımızı destekleyeceğini, varsayımımızın yönlemsel dayanağını oluşturduğunu baştan anımsatalım. Gerçekten de Gilbert Durand’a göre “imgelemin düzenleyici ilkesi, Zaman’ın ve Ölüm’ün değişik yüzlerini temsil eden, simgeleyen, gösteren imgeleri belirlemektir; çünkü Zaman ve Ölüm düşüncesi ancak bu yolla bastırılabilir.” (akt. Aktulum, 2021, s. 386) İşte posthüman, yani insanın teknoloji ya da makineyle ilişkisi dizimsel (fr. syntagmatique) düzlemde yalın bir estetik seçimi olmanın ötesinde dizisel (fr. paradigmatique) düzlemde kendi koşulunu dışlaştırdığı dramatik bir durumun (içsel çatışmanın) anlatımı olarak algılanır.

2. GILBERT DURAND VE İMGELEM

Gilbert Durand'a göre imgeler, zamanın akışı ve ölüm düşünceleri karşısında varoluşsal sıkıntı ve korkuları somutlaştıran temsillerdir. Kimi imgeler, örneğin "korkunç gece", "yok edici düşüş", "saldırganlık" (agy, s. 386) gibi yaşamdaki korku ve sıkıntıyı işaret ederken kimileri onu bu sıkıntıdan kurtarmaya yönelik temsillerdir. Aktulum'a göre "yaratıcı imgelem, 'uğursuz Nesne'nin (Ölüm ve Zaman) doğurduğu 'yaratıcı işlevden' yola çıkarak, onu yaşama bağlayan, yüzünü yaşama döndüren imgelerle bu korkularından kurtulmaya uğraşmaktadır." (agy, s. 386) Böylelikle Durand, gerçek¹ dünyadan etkilenerek, ardından Gaston Bachelard'ın imge sınıflandırmalarındaki tutumuna koşut biçimde imgeleri aydınlık ve karanlık olmak üzere iki temel başlık altında sınıflandırır. Böyle bir sınıflandırmayı yaparken yöntemini disiplinlerarası bir perspektife oturtur; arketipler başta olmak üzere mitoloji, şiir, dinler tarihi gibi çeşitli anlatılardan ve psikanaliz, refleksbilim, davranışbilim, ikonografi, antropoloji ve folklor gibi bilimlerden yararlanır. Yönteminin verilerini aydınlık ve karanlık düzen başlığı altında dizgeleştirirken kendisinden önce imgelemi dört element başlığı altında öbeklendiren Gaston Bachelard'ın çalışmalarından yararlanır.

Gilbert Durand'ın imgeleri sınıflandırmasının temel amacı, "bir toplumun, toplumu oluşturan bireylerin, bir yazarın düşünme, inanma, yaşama biçimlerini kavramada temel bir kavramsal alan ve model sunma arayışıdır." (Aktulum, 2021, s. 371) Çeşitli kültür, toplum ve bireyler, yarattıkları imgeler aracılığıyla birtakım sorunları (burada Zamanın Akışı ve ona bağlı olarak Ölüm izlekleri, bir diğer anlatımla insanın koşulu) dışlaştırırlar. Durand'ın yöntemi toplumsal anlatılara olduğu kadar bir yazarın yapıtına, yani bireysel anlatılara da uygulanabilir; çünkü burada amaç insanın imgeleme yetisini, imgeler aracılığıyla onun işleyişini incelemeye, dolayısıyla anlamlandırmaya yöneliktir. Öznelliğin baskın çıktığı bireysel anlatılarda yazarların şu ya da bu konuya karşı ilgileri, oradaki kişisel saplantıları, saplantılı metaforları açıklansa da Durand, bu imgeler ve simgelerin evrensel uçları olabileceğini ileri sürer. Bunun olası nedenlerinden bir tanesi, bir toplumun içselleştirdiği kendine özgü değerlerinin yanında dünya ya da evrenin yaratılışı, aşk, zaman, ölüm gibi ortak

sorunsallarının olmasıdır. İmge ve simgelerin en çok karşımıza çıktığı mit ve arketiplerin evrensel olmaları Gilbert Durand'ın bu savını doğrular niteliktedir. Benzer bir tutumla Claude Levi-Strauss ve Mircea Eliade gibi düşünürler mitlerin evrensel anlatılar olduklarını savunurlar. "Her ne kadar (...) mitler kendi özel şekillerini, içinden doğdukları kültürel ortamlardan alırlarsa da mit genel anlamda evrenseldir." (Oğuz, 2006, s. 293) Bu görüşe koşut olarak, Durand'a göre, her kültürdeki ya da her yazarın düşünsel birikimindeki imgeler görünürde farklı olsa da şu ya da bu biçimde evrensellik düşüncesiyle buluşmaktadır. Örneğin imgelem süzgecinden geçen her anlatı, zamanın

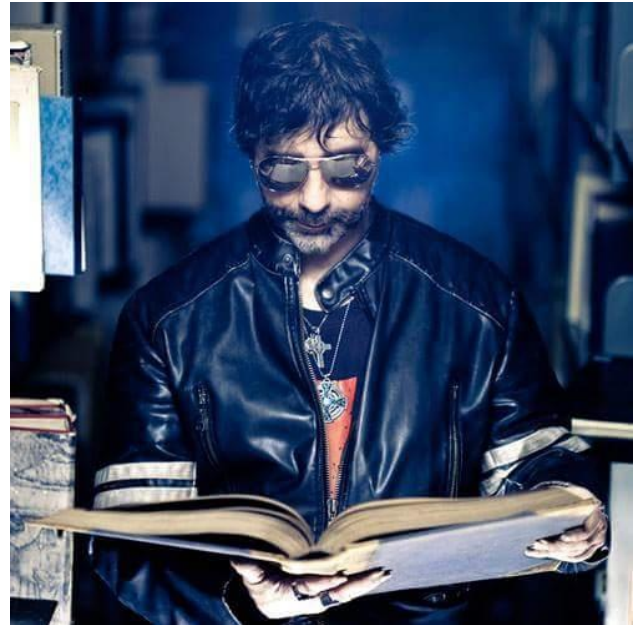
¹ Söz konusu sınıflandırmaların Durand'ın kendi yaşamışlığıyla ilintili olduğunu da anımsatalım.

akışına ve ölüme bir başkaldırıdır. Gilbert Durand'ın söz konusu yapıtının başlığında "yapı" terimini kullanması boşuna değildir. Yapısalcıların evrensel kurallar koyma çabasına koşut olarak yapı terimi, imgelemin evrensel işleyişini kavrama çabasının en kestirmeden bir özetini sunar.

Gilbert Durand'ın kategorize ettiği imgeler daha önce sözünü ettiğimiz davranışbilim (Piaget) ve refleksbilim (Betcherev) çalışmalarındaki verilerin kendi uğraş alanına bir uyarlamasından başka bir şey değildir. Buna göre aydınlık ve karanlık düzen başlığı altında kümelenen imgeler özellikle Betcherev'in refleksbilimindeki tanımlamalarına koşut hareket metaforlarının bir yansımasıdır (Aktulum, 2021, s. 376). Buna göre Durand, insanın görüp algılayabildiği ana refleksleri dikey-yatay duruş, yutma-sindirme ve ritmik² refleksler olarak ayırır. Dikey-yatay duruşlu imgeleri aydınlık düzen; yutma-sindirme ve ritmik imgeleri karanlık düzen başlıkları altında öbeklendirir.³ Mızrak, ok, dağ, ışık gibi dikey ve yatay duruş imgelerinin bulunduğu aydınlık düzen, evrenle bir çatışma ortamının anlatımıdır; dolayısıyla insan, korku ve acılarıyla çatışma içeren, kurtarıcıyı ya da kahramanlığı çağrıştıran enerjik imgeler, yani onu aydınlığa çıkaracağını düşündüğü imgeler aracılığıyla baş etmeye çalışır. Yutma-sindirme ve ritmik düzen imgeleri için ise durum daha farklıdır. Bu düzendeki (örneğin korku veren gece yerine dinginlik veren gece – yatıştırıcı gece) imgeler çatışmayı değil örtmeyi, bastırmayı, sindirmeyi çağrıştıır. Bu düzen, zamanın akışına ve ölüme başkaldırı yöntemi olarak korkuyu bastırmayı ve onunla uyumlanmayı gerektirir. Müzik, bastırılan korku perspektifinde karanlık düzende bu nedenle yer alır. Bu noktaya geçmeden önce çalışmaya konu olan Maurice G. Dantec'in posthüman ve müziği odağa alarak yazınsal eğilimine yönelik kimi belirlemeler yapmaya çalışacağız.

3. MAURİCE G. DANTEC'İN ROMANLARINDA MÜZİK İMGESİ

Maurice G. Dantec'in böyle bir çalışma için seçilmesinin en önemli nedeni onun çağrışım, metafor ve imgelem dünyası geniş bir yazar olmasındandır. Romanları SSCB'nin yıkılması, uzay yolculuklarının başlaması, sibernetik alanındaki ilerlemeler, bitki türlerinin yok olması, antroposen çağı gibi yakın tarihteki siyasi, teknodevrimsel ve ekolojik referanslarla doludur. Bu bakımdan Dantec'in, posthümanist bir bakış açısına sahip bir bilimkurgu yazarı olduğunu söylemenin uygun olacağını düşünüyoruz. Çalışmada, Dantec'in *Kötülüğün Kökleri* (fr. *Les Racines du Mal*), *Babil Bebekleri* (fr. *Babylon Babies*) ve *Büyük Buluşma* (fr. *Grande*

Maurice G. Dantec

² Gilbert Durand'ın *Structure Anthropologique de l'Imaginaire (İmgelemin Antropolojik Yapıları)* yapıtında kullandığı terminoloji Kubilay Aktulum tarafından *İmgelem Çözümlemesine Giriş* yapıtı içinde dilimize aktarılmıştır. Durand'ın yapıtının dilimize çevirisi bulunmamaktadır.

³ Aydınlık ve karanlık düzen başlıklarının altında pek çok alt imge grubu olduğunu da belirtmek gerekir. Bu alt gruplar da adlarını, çevrimsellik, yükseliş, ilerleyiş... gibi hareket metaforlarından alırlar.

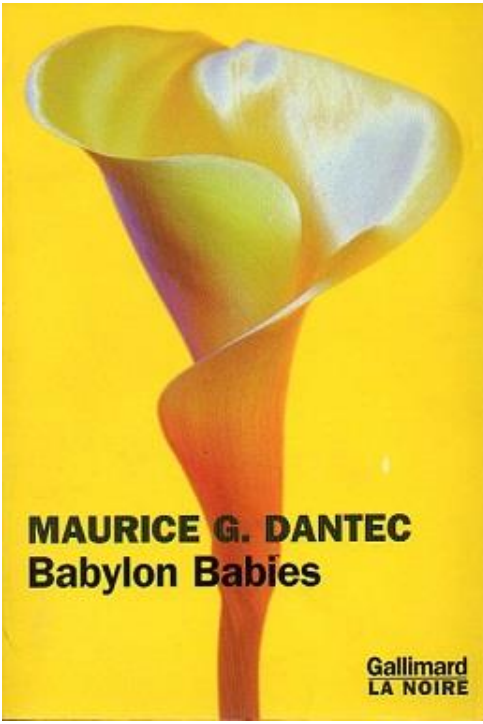
Jonction)⁴ başlıklı üç romanı kullanılmıştır. *Kötülüğün Kökleri* romanı şizofren bir seri katilin işlediği cinayetleri taklit etmeye başlayan bir grubun yapay zekâ yardımıyla aranmasını konu alır. Arthur Darquandier (bilim insanı), Nöromatris adında kendi bilinci, zekâsı ve öğrenme kapasitesi olan, dünyadaki tüm ağlara bağlanabilen bir makine icat eder ve bununla suçluların peşine düşer. Roman, yarı bilimkurgu, yarı polisiye olmak üzere hibrit bir türde yazılmıştır. *Babil Bebekleri* fütürist bir gerilim ve bilimkurgu romanıdır; Saraybosnalı Toorop adında bir askerinin, mutant bir embriyoya hamile genç bir kadını Rusya'dan Kanada'ya götürmeye çalışmasını konu alır. Bebeğin doğumunun ise bildiğimiz şekliyle insan yaşamının sonunu getirip yeni bir çağ başlatması ümit edilmektedir. *Büyük Buluşma* başlıklı bilimkurgu romanı ise bir felaket sonucu oluşan bir virüsün evreni kontrol eden Büyük Yapı'yı bozup insanların dilini yok etmesi sonucunda Gabriel Link de Nova karakterinin ve arkadaşlarının bu hasarı onarma serüvenini konu alır. Müziğin yeri ve önemi üç romanda farklı olsa da bu çalışmada amaç, müziği Gilbert Durand'ın önerdiği imgelem sınıflandırmalarına koşut değerlendirmek ve posthüman bağlamda konumlandırmak, böylelikle müzik imgesinin, söz konusu romanlarda zaman ve ölüm korkusunu bastırma izleğine yaradığını göstermeye çalışacağız.

Gilbert Durand müziği, karanlık düzen imgelerinin alt gruplarından biri olan "ritmik ana-kalıp ve ilerleme miti" altına yerleştirir. Durand'a göre müzik, birçok farklı melodiyi, tınıyı, tonu ve ritmi bir araya getirmesi yönünden bir "zamanı kontrol altına alma yolu"dur (Durand, 1960, s. 387). Dantec'in aşırı fütürist yazın evreninde müzik, neredeyse her anlatıda ana ya da yan unsur olarak karşımıza çıkar. Üstelik bizim günlük hayatta ve çağımızda bildiğimiz biçimiyle romanlarda beliriverir. Örneğin polisin yapay zekâ olduğu bir evren kurgusunda birdenbire "bir Kazak rock şarkısı [çalar]" (Dantec, 1995, s. 39), "Rus klasik müziği başlar" (agy s. 198), suçlu psikopatolojisi uzmanı bir karakter aynı zamanda müzikolog olabilir. Mutant ikizlere hamile bir kadının son derece fütürist bir ortamda yaptığı yolculuk "yumuşak oda müziği"yle, (Dantec, 2001, s. 32) "piyano ve viyolonsel fragmanları"yla (agy s. 144) ya da "elektronik bir neo-country grubu"yla (agy s. 645) bölünebilir. İnsanların dillerini kaybettiği bir teknofütürist distopyada müzik, insanlığı geri kazanmanın biricik yolu olabilir. Gilbert Durand'ın tanımladığı biçimiyle müzik zamanı kontrol altına almanın olası yollarından birisidir. Bu perspektiften bakıldığında teknolojik gelişmelerin insan tanımını değiştirmekte olduğu gerçekliğine dayanan posthüman bir perspektiften karşımıza çıkar. Dantec'in romanında müzik, sonu görünmeyen bir gelecek kurgusunun, teknolojik yıkımın, çevre felaketlerinin insanın sonunun yakın olduğu karşısında teknolojik ilerleyişi (yok oluşu) kontrol altına almaya yarayan bir dizi imgenin üretilmesine kapı aralar.

Dantec'in romanında müziğin bir diğer işlevi özetle şudur: İnsanın, müziğin ana bileşenlerinden olan ritim⁵ ile içsel bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi insanda kalp atışı, sindirim, cinsellik, menstrüasyon gibi bedensel döngüler yanında kozmik döngüler ritmik döngülerdir; her biri bir ritim içerir. Yani aynının durmaksızın yinelenmesidirler. Dolayısıyla insan aslında zaman eksenini üzerinde kendi sonuna doğru ilerlerken bile bir ritim düşüncesi işlerlik kazanmaya başlar. Ritim bu noktada zamanı belli bir ölçüye göre koşullandırmaya, dolayısıyla kontrol etmeye yarayan bir unsur olarak karşımıza çıkar. Doğası gereği ölçü ve kurallardan

⁴ Maurice G. Dantec'in söz konusu romanlarının dilimize çevirisi bulunmamaktadır. Bu nedenle başlık ve alıntılarının çevirileri tarafımızca yapılmıştır.

⁵ Bu konuda bkz. Henri Meschonnic, *Pour une poétique du rythme*, 1997, Bertrand-Lacoste.

oluşturduğu için notaları belli bir zaman aralığına sanki kapatarak sınırlı bir zaman birimini anlamlı kılar. Bu türden belirlemelere göre ritim, posthüman düşüncenin insan zihnindeki doğal bir sonucu olan zamana karşı durma ve ölümle yüzleşme korkularının bir dışavurumunun yansıması olur. Örneğin *Babil Bebekleri* romanında yazar, karakterlerden biri ile ilgili “Bileğine taktığı televizyonundan endüstriyel müzik programı izliyordu, kulaklarına taktığı kulaklıklar hipnotik bir ritim ve metalik tizlikler yayıyordu” (Dantec, 2001, s. 207) betimlemesini yapar. Özellikle son yıllarda popüler hale gelen teknoloji temelli elektronik müzikte öne çıkan ana unsur düzenli ritimdir. Bu durumda, bileğe takılan televizyon gibi düşsel bir teknolojik aletin endüstriyel müzik imgesi ile altının çizilmesi, yazarın posthüman bir tutumunda olduğunu gösterir. Zamanın akışını teknolojik ve mekanik bir yönden

kontrol altında tutmaya çalışmıştır. *Kötülüğün Kökleri* romanında karakterlere “[a]nsörde on ikinci kata kadar aseptik bir neo-disko müziği bize eşlik etti”ğini söyleyen Dantec, (Dantec, 1995, s. 475) “aseptik” niteliğiyle içerisinde ton değişikliği olmayan, tekdüze, monoton bir müziği kasteder. Neo disko da ritmin ön planda olduğu sentetik bir müzik türü olduğuna göre yazar, aynı ritim vurgusuyla benzer bir yönelim sergiler. Yine aynı romanda ana karakter ile ilgili olarak “TV’de Andréas’ı önce biraz korkutan ama bacaklarını şarkıyla aynı ritmi tutarak gevşekçe sallamasını sağlayan iki punk-rock parça [çaldı]” (agy, s. 128) belirlemesini yapan Dantec, punk-rock gibi müziğin yine melodik yönünün arka planda kaldığı, ancak kaostan yana, düzen karşıtı, içerisinde toplum, hayvan hakları, siyaset gibi pek çok alana yönelik önemli bildirimler içeren bir türünü vurgular ve bu anlamda posthüman düşüncenin özünü yineler. Zaman durmaksızın insanın aleyhine akıp geçmektedir, ancak bu duruma, var olan düzene karşı bir düzenle uyum sağlamak da olasıdır. Yazarın öngördüğü olası çözüm yollarından biri budur. Marguerite Duras’ın romanlarında olduğu gibi gerçeklikte süren şiddete nasıl ki müzikle bir çözüm bulma önerisinde bulunuyorsa Dantec de alabildiğine teknolojikleşen yaşam biçimlerimizi mekanikleştirmeden kurtarmanın yollarından birisi olarak müziğe sarılır.

İşte Dantec’in bu yaklaşımı Gilbert Durand’ın müziği, değişik unsurları zaman ekseninde düzene koyan bir mekanizma olarak algıladığı, bunun da bir çeşit zamanı kontrol altına alma devinisi olduğu görüşüyle buluşur. Kubilay Aktulum’a göre “kontrol altına alınan zamanın geri çevrilemezliği aynı zamanda bir “gelecek” düşüncesine kapı aral[ar].” (Aktulum, 2021, s. 457) Buradaki gelecek düşüncesinin bizim için önemi, posthüman bir çağrışımı olmasıdır. Dantec’in romanlarında insanın gelecek algısı değişmektedir. Bu nedenle insan, korku ve kaygılarını müzik aracılığıyla dışavurma yoluna gider. Örneğin *Büyük Buluşma* romanında müzik, insanların başlarına gelen felaketten tek kurtuluş yolu olarak karşımıza çıkar. Genç bir karakter olan Link de Nova’nın yaptığı müziğin, Büyük Yapı’yı onaracak ve insanların kaybolan dilini geri getirecek tek çözüm yolu

⁶ Bu konuda bkz. Marguerite Duras, *Moderato Cantabile*, Can Yayınları, 1958.

olduğu, bu müziğin gezegenin her yerine ulaştırılması gerektiği dile getirilir. Böylelikle Link'in müziğini duymak için gerekli olan teknoloji her yere yerleştirilir. Anlatıcı şunları söyler:

"Kulağa ilk çarpan SES'ti. Link de Nova'nın sesi, ergenliğiyle hiçbir ilgisi olmayan bir tona bürünüyordu. Kimseyi taklit etmiyordu; tamamen benzersizdi – şu anki sesine benzemiyordu, ancak adeta onun yirmi yıl sonraki sesiydi. Link'e göre zaman, biyolojik anlamda bile bizim için izlediği çizgisel süreci izlemiyordu." (Dantec, 2006, s. 913)

Dilini kaybetmeyen ve kaybeden insanları yaptığı müzikle iyileştirme gücüne sahip olan Link, müzik sayesinde gelecekteki versiyonu ve şimdiki versiyonu ile aynı anda var olabilmektedir. Böylelikle zamana meydan okumakta, onu kontrol altına alabilmektedir. Bu yönüyle Link karakteri, insanın gelecek kaygılarına çözüm olan ve bir yandan da insanlığı geleceğe taşıyan posthüman bir karakter biçimini alır.

Gilbert Durand'a göre müzik aracılığıyla zamanı kontrol altına almanın tek yolu ritim değildir. Müzik yapıldıkça, melodi ve ritim çeşitli biçimlerde buluştukça yeni "ürün"ler ortaya çıkar, bu durum ise "ilerleyiş" düşüncesini (teknolojik anlamda ilerleyiş) ortaya koyar. Örneğin Aktulum'un vurguladığı gibi "hangi türden olursa olsun (hayvansal, bitkisel, kimyasal, teknolojik vb.) 'ürün' kavramı insanlar için hep bir 'ilerleme' simgesi olmuştur, öyle olmayı sürdürür" (Aktulum, 2021, s. 457). Bu görüşe koşut biçimde *Büyük Buluşma* romanının başında gitar ile ilgili olarak şunları okuruz:

"Altı tel, beş parmağın baskısı altında ritmik olarak titreşir. İpler bir gövdeye tutturulmuştur.

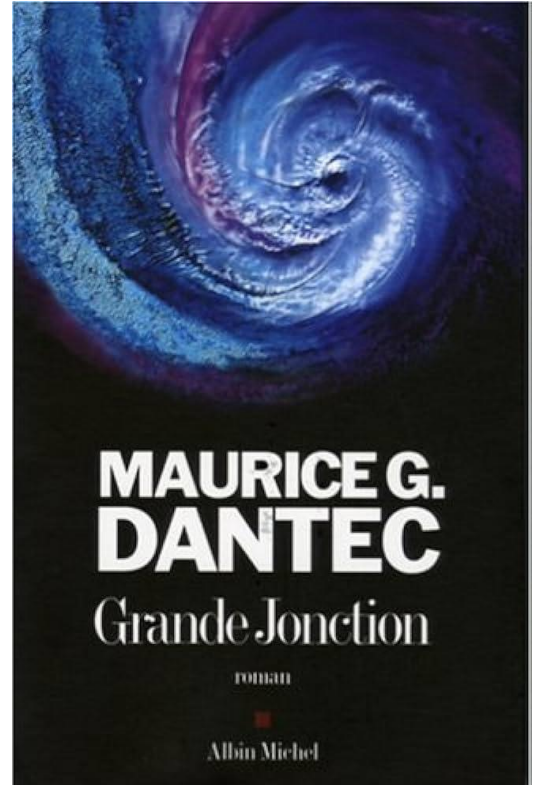
Elektrikli bir gövde.

Gitar.

Bu makineden beden, sesler üretir." (Dantec, 2006, s. 14)

Burada Dantec, bir enstrüman olan gitarı, hatta altı tel, beş parmak, bir gövde ve biraz da elektrikten oluşan elektro gitarı "beden" olarak metaforlaştırır. Aslında beden, bir insan metaforudur. Gitar burada kişileştirilmiş, ona insansı bir özellik olan "üretme yetisi" bağlanmıştır. Elektrikli, yani teknoloji destekli, hibrit, hatta posthüman diyebileceğimiz insanlaştırılmış bu beden (insanın günümüzde teknoloji destekli hibrit bir bedeni olması gibi), çeşitli ürünler ortaya koyar. Gitarın ürünü notalar, parçalar, ezgilerdir, yani hepsinin toplamı müziktir. Müzik insanbiçimli (fr. anthropomorphe) bir imge olarak burada ilerleme düşüncesi içeren bir ürün olarak karşımıza çıkar.

Ürün ve ilerleme kavramları ise bizi, Gilbert Durand'ın "sentetik imge" kavramına götürür. Durand'ın sentetik imgesi "başka imgeler üretmeyi sağlayan bir üst-imge" (Aktulum, 2021, s. 459) olma özelliği taşımaktadır. Bunun nedeni, kendi içinde uyumlanabilen farklı birimleri kendi içinde uyumlandırabilen ve sentezleyebilen (bir bireşim durumuna getirebilen) bir yapı olmasıdır. Örneğin özellikle Batı müziğinden bildiğimiz "armoni" adı verilen yapıyla birbirinden farklı sesler üst üste bir araya

getirilerek sentetik (bireşimsel) bir imge yaratılır. Armoni akorlara, akorlar parçalara, parçalar albümlere dönüşerek bambaşka ürünler ortaya koyar. Ürün ve ilerleme kavramlarının da içlerinde bir gelecek umudu taşıdığını belirtmiştik. Örneğin *Kötülüğün Kökleri*'nde ana karakter Andréas'ın geçmişte müzikle olan ilişkisi şöyle anlatılır: "O dönemde oryantal müziğe ilgi duyuyordu, hatta bir keresinde Arap ezgileriyle modern ritmin birleştiği ilginç bir şarkıya denk geldi. Arapça, Farsça ya da buna benzer ama bir kelimesini bile anlamadığı bir dildeydi. İlginç sesler Oum Kalsoum'un keman ezgileriyle karışıyordu." (Dantec, 1995, s.11) Burada anlatılan geleneksel ezgiler ve modern ritmin birleşmesiyle oluşan özgün, hatta hibrit diyebileceğimiz parça, içinde kontrast yapılar barındıran bir üst imgeye dönüşür. Geleneksel Arap ezgisi nostaljiyi, modern ritim ise geleceği temsil eder. Böylece akan zaman, dolaylı olarak bu imge aracılığıyla kontrol altına alınmaya çalışılır. Buna koşut bir biçimde *Büyük Buluşma* romanında Link de Nova karakterinin gezegendeki hasarı onarmak için yaptığı müzik ile ilgili şunlar söylenir: "Link, Brian Eno, Björk, Goldfrapp, Bauhaus, Lou Reed veya Syd Barrett'in orijinal vokallerini kopyalayıp bir araya getirerek bunları kelimenin tam anlamıyla Mahler, Brahms ve Strauss'tan ilham alan düzenlemelerle birleştir[di]. (s. 467) Adı geçen rock müziği vokalleri geleneksel ya da klasik olmayana, başkaldırıcı, geleceği simgelerken klasik müzik bestecileri geleneğin, düzenin, uyumun sembolü olurlar. Hibrit müzik, akan zamanı kontrol etmeye yönelik bir imge olur. *Babil Bebekleri* romanında ana karakter Toorop'un ve arkadaşının gergin bir bekleyişte olduğu an şöyle anlatılır: "Neredeyse birbirinin aynısı ve iç içe geçmiş olan iki iç geçirme, Portishead'in müziğine garip bir polifonik kontrpuan katıyor." (s. 1033) İnsanların iç geçirmeleri, içinde bulunduğu durumun yarattığı iç sıkıntısını, Portishead'in kadın vokal ağırlıklı müziği ise aynı biçimde kontrol edilmek istenen iç sıkıntılı durumu müzik aracılığıyla aşma çabasının bir anlatımıdır.

SONUÇ

Sonuç olarak bu çalışmada bir düşünce biçimi olarak posthümanizmin, bir diğer anlatımla posthüman düşüncenin edebiyatın ya da sanatın alanında insanın ölümlü ve kırılabilir koşulunu gözler önüne seren bir imge, simge, ya da metafora dönüştüğünü göstermeye çalıştık. Böyleyse tüm bunlardan şu çıkarımı kolaylıkla yapabiliriz: İnsan söz konusu korku ve kaygılarıyla mücadele etmeye ve bunlarla uzlaşmaya çalışmaktadır. Bu görüşü berkitmek amacıyla bilgikuramsal açıdan Gilbert Durand'ın *İmgelemin Antropolojik Yapıları* başlıklı çalışmasındaki imge sınıflandırmasının verilerini kullanarak müziği, (Gilbert Durand'ın önerisine koşut olarak) karanlık düzen imgelerinin alt gruplarından biri olan ritmik ana-kalıp ve ilerleme miti başlığı altında konumlandırdık. Maurice G. Dantec'in üç romanında zamanı kontrol altına alma arzusunu anlatan kimi müzik imgelerinin kısa bir dökümünü yaparak bunların bir imgelem çözümlemesi perspektifine uygun olarak anlamlandırılabilirliğine vurgu yaptık. Buna göre bilimkurgu gibi posthüman düşüncenin egemen olduğu, insanın zamanın akışı ve ölüm düşüncesini aşma düşünüyü dışavuran bir yazım türünde müziğin hiç durmayan bir fon, ritmik bir oluş, bir felaketi aşmanın biricik yolu, mekaniğin ve elektriğin bir araya gelip ürettiği bir beden metaforu gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabildiğini gördük. Durand'ın terminolojisiyle söylersek ritmik ana-kalıp ve ilerleme miti ya da sentetik (bireşimsel) imge konumunda yer alan müzik, Dantec'in romanlarında posthüman düşlerin, kaygıların, korkuların bir dışavurum yöntemi olmuştur. İnsanın teknolojik ilerlemeler karşısında değişmekte olan tanımına karşın aynı kalan koşulu karşısında mücadeleci bir tepkiden çok (bunu

genellikle aydınlık düzen imgelerinde görürüz) korkularını bastıran ve onlarla uyumlanmasını sağlayan bir aracı, ya da bir dolayım, bir eşlikçi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de Dantec'in üç romanında da Zamanın Akışı ve Ölüm, roman kahramanlarınca alaşağı edilmiştir. Örneğin *Kötülüğün Kökleri*'nde Andréas sonsuza kadar yaşayacak bir insan-makine hibritine dönüşmüş, *Babil Bebekleri*'nde Toorop'un görevini başarıyla tamamlayarak Kanada'ya ulaştırdığı bebekler insanüstü bir biçimde gelişmiş, müziğin çok özel bir yerde durduğu *Büyük Buluşma*'da ise Link müziğiyle gezegeni kurtarmış, bedenen hiç var olmadığı için bıraktığı miras ile sonsuza dek var olacak ölümsüz bir metafor olmuştur. Müzik, insanın Zamanın Akışı ve Ölüm karşısında bir dayanak işlevi yüklenerek kullanılmaktadır. Dolayısıyla Gilbert Durand'ın kuramsal önerilerine koşturarak söylersek korku veren aydınlık düzenden yatıştırıcı işleviyle kendini belli eden, karanlık düzene geçişi kolaylaştıran bir aracı unsur olarak kullanılmakta, yatıştırıcı bir imge işlevi yüklenmektedir. Genel olarak Dantec, müzik aracılığıyla bir bakıma metaforik bir tutum izleyerek sanatın yani edebiyatın yatıştırıcı bir işlevi olduğunu, ölüme karşı bir dayanak olduğunu imler.

KAYNAKÇA

- Aktulum, Kubilay (2021). *İmgelem Çözümlemesine Giriş*. Konya: Çizgi
- Ağın, Başak (2019) *Posthümanizm: Kavram, Kuram, Bilim-Kurgu*. Ankara: Siyasal.
- Çelik, Ezgi Ece (2018). Haraway'in Yolcu Türleri ve Ağ Ören Anlatılar. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)* 26: s. 27-46. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/612415> (erişim tarihi: 26.10.2023)
- Dantec, Maurice G. (2001). *Babylon Babies*. Paris: Gallimard.
- Dantec, Maurice G. (2006). *Grand Junction*. New York: Ballantine Books.
- Dantec, Maurice G. (1995). *Les racines du mal*. Paris: Gallimard.
- Durand, Gilbert (1960). *Structures Anthropologiques de l'Imaginaire*. Paris: PUF
- Ferrando, Francesca (2019). *Philosophical Posthumanism*. London: Bloomsbury.
- Fontanille, Jacques (2015). *Formes de vie*. Liège: Presses Universitaires de Liège.
- Fukuyama, Francis (2002). *Our Posthuman Future*: Londra: Picador.
- Deleuze, Gilles ve Félix Guattari (1980). *Mille Plateaux*. Paris: Les Editions de Minuit.
- Haraway, Donna (2006). *Siborg Manifestosu*. İstanbul: Agora.
- Haraway, Donna (2010). *Başka Yer*. İstanbul: Metis.
- Hayles, Katherine (2012). *How We Think: Digital Media and Contemporary Technogenesis*. Illinois: The University of Chicago Press.
- Latour, Bruno (1991), *Nous n'avons jamais été modernes: Essai d'anthropologie symétrique*. Paris: La Découverte.
- Meschonnic, Henri (1997). *Pour une poétique du rythme*. Paris: Bertrand-Lacoste
- Oğuz, Öcal (2006). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*. Ankara: Geleneksel.
- Wunenburger, Jean-Jacques (2003). *L'Imaginaire*. Paris: Presses Universitaires de France.

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA

GÜLTEN AKIN ŞİİRİ

GÖKAY DURMUŞ

Güncce Yayınları

Berna Akyüz Sizgen

POSTMODERNİZM KAVŞAĞINDA

Selim İleri Romancılığı

Güncce Yayınları

Edebiyat Sosyolojisi ve Sosyoeleştiri

Dr. İrfan Atalay

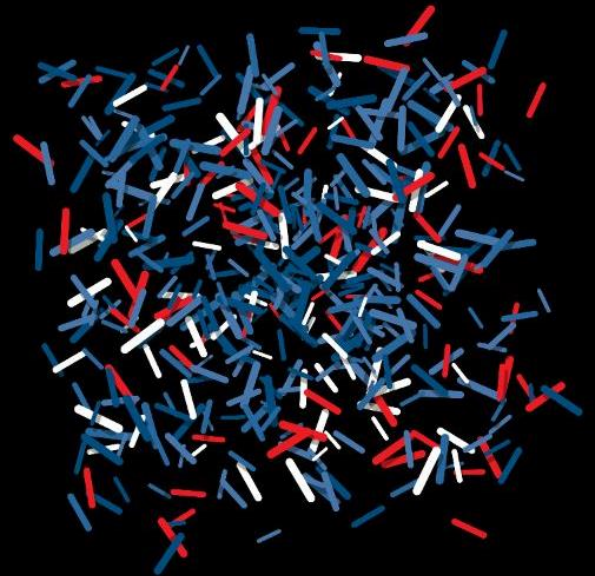

Güncce Yayınları

FRANSIZCA VE TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ

KARŞITSAL VE DAĞILIMSAL BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Yusuf Topaloğlu

Güncce Yayınları